

LUND
UNIVERSITY

Rätten till mat

- En studie av tilläggsprotokollets betydelse och problematik

Sofia Holm

Mänskliga rättighetsstudier
Vårterminen 2012

Handledare: Andreas Tullberg

Abstract

The essay analyzes the significance and problems of an Optional Protocol to The International Covenant on Economic, Social and Cultural rights. For more than sixty years the situation of the economic, social and cultural rights has been questioned. One of many rights, which have been marginalized since, is the right to food. The main purpose of this essay is to reflect some of the most essential problems with the right to food and also to include perspectives of important actors in this question. However, Sweden is one of many states that has not signed or ratified the Optional Protocol, they believe that it is not the best way to achieve the economic, social and cultural rights. While other actors are certain that the right to food can only be realized with the Optional Protocol including a individual and group international complaints mechanism to adjudicate the economic, social and cultural rights. The hunger that exists continues to increase, while all the actors, like Foodfirst Information & Action Network, Amnesty International, Economic and Social Council and Sweden agrees that it must come to an end. Although, they do not agree which approach is the most applicable and effective.

Innehållsförteckning

Abstract.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Förkortningar	3
1 Inledning	4
1.1 Syfte och Frågeställning	5
1.2 Avgränsningar	5
1.3 Metod och Material.....	6
1.4 Begreppsdefinition	8
1.5 Teori	9
2 Rätten till mat- en mänsklig rättighet.....	11
2.1 ESK-rättigheter bortprioriteras.....	11
2.2 Existerande skyldigheter.....	12
2.3 Internationella överenskommelser.....	14
2.4 General Comments 12.....	15
3 Tilläggsprotokollets diskurs.....	18
3.1 Bakgrund	18
3.2 Betydelse av tilläggsprotokollet.....	20
3.3 Problematiken kring tilläggsprotokollet.....	22
4 Aktörers åsikter.....	25
4.1 FIAN och Amnesty Internationals hårda kampanj.....	26
4.2 Sverige- svar på tal.....	28
4.3 Economic and Social Council.....	30
5 Diskussion.....	32
6 Slutsats.....	34
6.1 Avslutande diskussion.....	35
Referenser.....	37

Förkortningar

CESCR	Committee on Economic, Social and Cultural Rights
ECOSOC	Economic and Social Council
ESK	Ekonomiska, Sociala och Kulturella
FAO	Food and Agriculture Organization
FIAN	Foodfirst Information & Action Network
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights
ICESCR	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights
NGO	Non Governmental Organization
UDHR	Universal Declaration of Human Rights

1 Inledning

Att den globala hungern i världen fortsätter att öka är både chockerande och helt omöjligt att acceptera. År 2009 kunde *Food and Agriculture Organization* (FAO), för första gången fastställa att utsträckningen av människor som lider utav hungersnöd är mer än en miljard i världen. Observera att en miljard människor runt om i världen kämpar dagligen för att överleva. I FAOs rapport, *the state of Food Insecurity in the World*, kan vi utläsa att barn drabbas värst, då var femte sekund ett barn under 10 år dör på grund utav hunger. Beroende av både indirekta och direkta orsaker. Den hungersnöd som råder går värst ut över utvecklingsländer söder som Sahara, Karibien och Asien. Mellan år 2007 och 2008 rådde en stor matkris i dessa länder trots att en betydande resurssatsning gjorts vid dessa områden åren innan.¹ Det är även viktigt att poängtera att problem såsom undernäring och hunger som är relaterade till rätten till mat, inte endast drabbar utvecklingsländer. Utan det visar sig även att rätten till mat inte är ett faktum även för många ekonomiskt utvecklade länder.² Det är svårt att förstå att produktionen av mat ökar och det finns tillräckligt med mat för varje person att överleva, men ändå så blir svälten större runt om i världen.³

Att rätten till mat är problematiskt och ett omtalat fenomen är ingen ny information. Det har länge påståtts att de medborgerliga och politiska rättigheterna har kommit att ta större plats än de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Många menar på att ett tilläggsprotokoll till konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna skulle förbättra förutsättningarna för att man ska kunna minska hungersnöden i världen, då individer eller grupper själva får chansen att protestera för att stater inte tillgodoser tillräckligt med mat. Idag är det inte tillräckligt många stater som har ratificerat tilläggsprotokollet och det behövs 10 ratificeringar för att det ska träda i kraft. Sverige är ett av de länder som säger att de varken kommer att skriva på eller ratificera protokollet. Det kan tyckas anmärkningsvärt att Sverige låter bli att ratificera, då Sverige trots allt är ett välutvecklat land som i detta fall inte borde se några svårigheter i att tillgodose de rättigheter som stater kommit överens om. Men ett

¹ Ziegler, Jean, Golay, Christophe, Mahon, Claire, Way, Sally-Anne, *The fight for the right to food*, 2011, s.1

² CESCR. General Comment 12, *The Right to adequate food (Art 11)*. E/C. 12/1999/5, para. 5

³ Clover, Jenny, *Food Security in Sub-Saharan Africa*, 2003, s.7

tilläggsprotokoll som skulle innebära en klagomekanism, som låter individer och grupper klaga till en domstol om deras ekonomiska, sociala eller kulturella (ESK) rättigheter kränkts är för många mycket besvärligare att ställa sig bakom än vad det låter. Alla är överens om att någonting måste göras, men med vilken metod är inte uppenbart. I detta fall verkar det vara lättare för stater att vara passiva och inte kränka de negativa rättigheterna, än att aktivt skapa möjligheter för individer och grupper, och låta de positiva rättigheterna ta skada.

1.1 Syfte och Frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka på vilket sätt ett tilläggsprotokoll skulle ha för betydelse för de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna, med fokus på rätten till mat. Samt att analysera den rådande problematiken med ett tilläggsprotokoll och varför stater väljer att inte skriva på eller ratificera protokollet. Därefter redovisa olika argument både för och emot ett tilläggsprotokoll, från skilda aktörer som har en betydande roll inom detta ämne. Huvudfrågeställningen lyder:

- Kan tilläggsprotokollet till de ekonomiska, sociala och kulturella konventionen vara ett lämpligt hjälpmedel för att uppfylla rätten till mat?

För att kunna besvara på huvudfrågeställningen så måste först dessa underfrågor besvaras:

- Vad har tilläggsprotokollet för betydelse?
- Varför vill till exempel ett land som Sverige inte ratificera tilläggsprotokollet till ekonomiska, sociala och kulturella konventionen?
- Är rätten till mat en svårdefinierad rättighet inom internationell rätt och kan därför vara anledningen till att stater inte vill åta sig den skyldigheten och därmed kunna ställas inför domstol, om rätten till mat kränkts?

1.2 Avgränsningar

Denna uppsats kommer att illustrera om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna generellt. Däremot så är det rätten till mat som står i fokus och den rättighet som kommer att exemplifieras. Denna avgränsning har gjorts då rätten till mat anses som den mest basala rättighet en människa innehar. Det finns inget större skäl till att valet av aktörerna som diskuteras i uppsatsen blev just dem. Dessa bedöms vara de mest betydelsefulla aktörerna rörande uppsatsens omfattande ämne.

1.3 Metod och Material

Metoden som har använts i denna uppsats är en komparativ diskursanalys där olika argument både för och emot ett tilläggsprotokoll till konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna har redovisat och diskuterats. De olika perspektiven har analyserats utifrån egna reflektioner samt med hänsyn till den teoretiska startpunkten. Rätten till mat är det begrepp som har legat till grund för hela uppsatsens material. Där valet av materialet har omfattat både tilläggsprotokollets diskurs, samt svårigheten att handskas med rätten till mat inom internationell rätt. För att förstå betydelsen och de rådande problemen med ett tilläggsprotokoll, har skilda aktörer fått ta en stor roll i uppsatsen. Dessa aktörer är Sveriges regering, Food first Information & Action Network (FIAN), Amnesty International och Economic and Social Council (ECOSOC)

Ett avsnitt i uppsatsen beskriver den rådande situationen för de ESK-rättigheterna, då det är viktigt att få ett mer sammanhang till uppsatsens ämne och syfte. Inför att få mer inflytande över den rådande situationen, har olika material tagits del av och sedan används för att sätta rätten till mat och tilläggsprotokollet i en kontext. Detta material består bland annat utav en artikel skriven av Manisuli Ssenyonjo, ”*Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*”. Uppsatsen har även tagit del utav boken *Rätten till mat* skriven av Frivilligorganisationens Fond för Mänskliga Rättigheter. Den boken har används för att få baskunskap om rätten till mat och där rättigheten ses som ett av våra mest grundläggande behov.

Fokus i uppsatsen har varit att få en tydligare förståelse av det tilläggsprotokoll, som kan tänkas träda i kraft efter ett visst antal ratificeringar, till de ESK-rättigheterna. För att få detta kan det tyckas rimligt att både se för och nackdelar med ett sådant protokoll och därefter analysera ståndpunkterna. Uppsatsens huvudmaterial och det som studerats mest blir följaktligen: *Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*.

För att kunna besvara frågan om tilläggsprotokollets betydelse för rätten till mat, var det även tvunget att studera General Comments, som förklarar rätten till mat mer ingående. I General Comments förklaras de skyldigheter som stater står inför, för att kunna uppfylla rätten till

mat. Och dessa skyldigheter blir även de som stater kan ställas inför rätta för om de inte tillfredsställer rättigheten. För att kunna definiera rätten till mat har även *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Right* artikel 11 använts. Där rätten till mat står nedskrivet samt General Comments 12 av kommittén för de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna, där de ger en extra förklaring av hur artikel 11 i konventionen ska tolkas, rättighetens innehåll och skyldigheternas betydelse.

När frågan om de skilda aktörernas syn på ett tilläggsprotokoll skulle besvaras, användes FIAN och Amnesty Internationals hemsidor där olika artiklar och insändare publicerats. Sveriges ställning till ett tilläggsprotokoll klargörs utifrån svar på motioner, som skickats till Sveriges regering. Uttalanden kring ett utkast till ett tilläggsprotokoll används också för att ta del utav Sveriges ställning.

Vid tidpunkten när problematiken kring ett tilläggsprotokoll skulle analyseras, används ett material som har haft en betydande roll under uppsatsens gång, artikeln är skriven av Michael J. Dennis och David P. Stewart. De problematiserar tilläggsprotokollet som skulle innebära en individuell klagomekanism. Deras kritiska syn till en klagomekanism ses som ett bra komplement till resterande parter som är relativt eller väldigt positiva till en mekanism. Detta material har även varit en av de teoretiska utgångspunkterna för uppsatsen. Med hjälp utav boken, *Promoting and defending economic, social and cultural rights*, skriven av Allan McChesney, fick uppsatsen sin information om vilka slags kränkningar som sker mot rätten till mat och dels svar på frågan om definitionssvårigheten kring rätten till mat.

Uppsatsen har även tagit intryck och information av andra artiklar och böcker som inte kommer presenteras i detta avsnitt. Men refereras istället till i löpande text, då det materialet inte har varit det bärande, utan ett bra komplement för att få en så bra undersökning som möjligt. En del citat som valt ut och kommenterats är skrivna på engelska. Dels beror detta på att tilläggsprotokollet inte finns i en svensk version (eftersom det ännu inte ratificerats) och dels för att förståelsen annars kan misstolkas vid en översättning.

Det är med en väl medvetenhet om att det material som valts inte utgör hela diskussionen om de ESK-rättigheterna, med fokus på rätten till mat. Utan där endast vissa delar valts ut. Trots att uppsatsen delvis har sitt fokus på Sveriges ställning till ett tilläggsprotokoll, finns det inte

lika mycket omfattande material om deras syn på det hela, i förhållande till de resterande aktörerna. På grund utav bristerna om Sveriges ståndpunkt om tilläggsprotokollet, har några få uttalanden fått stå för grunden av den tolkning som gjorts. Valet av materialet har varit utifrån ett objektiva perspektiv, för att grunden för diskussionen skulle bli så bra som möjligt. Följaktligen blir materialet till för att problematisera, analysera och tolka. Diskussionen i sig kan därför bli mer utav det subjektiva slaget, då andra författare möjligtvis skulle komma fram till skilda svar.

1.4 Begreppsdefinition

Negativa och positiva rättigheter

Negativa rättigheter i denna mening, menas med att det inte behövs någon positiv handling av exempelvis staten eller någon annan person för att försöka uppfylla andras rättigheter. Det betyder endast att vi måste avstå från att skada och kränka andra, då vi kan uttrycka det som ”en skyldighet att inte göra någonting”. Negativa rättigheter kan även jämföras med icke-diskriminerande handlingar. På senare år har även positiva rättigheter tagit en större plats på den internationella agendan för mänskliga rättigheter. Positiva rättigheter som betyder att det finns någon med en skyldighet gentemot någon annan. Enklaste definitionen är ”en skyldighet att göra någonting” och att aktivt skapa möjligheter för att rättigheten ska uppfyllas.⁴

Rätten till mat

I takt med att uppsatsen har sitt fokus på rätten till mat kommer det även finnas ett stycke längre fram där rätten till mat definieras mer ingående och skyldigheter redovisas. Begreppet förstås utifrån internationell rätt och definieras av kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter med hjälp utav General Comments. Redan här kommer den definition på rätten till mat som kommer ha sin utgångspunkt i uppsatsen:

”The right to adequate food is realized when every man, woman and child, alone or in community with others, has physical and economic access at all times to adequate food or means for its procurement. The right to adequate

⁴ Searle, John, *Making the Social World: The Structure of Human Civilization*, 2011, s.184

food shall therefore not be interpreted in a narrow or restrictive sense which equates it with a minimum package of calories, proteins and other specific nutrients”⁵

1.5 Teori

Det skrivs, diskuteras och analyseras ytterst mycket i den akademiska världen om rätten till mat.⁶ Det finns redan mycket existerande material som uppsatsen kretsar kring och får sitt innehåll ifrån. Under arbetets gång har den kände indiske nobelpristagaren i ekonomi, Amartya Sen, varit en person som uppsatsen tagit stor intryck ifrån. Amartya Sen skrev år 1981 ”Poverty and Famines”. Där han visar på att hungerkatastrofer ofta inte uppstår på grund utav brist på mat, utan det är tillgången på mat för vissa personer/grupper som blir ett led av svält. I sitt verk menar han även att det handlar om vilka ”krav” man kan ställa på rätten till maten, eller vilket ”berättigande” man har till maten. Att man måste se sambandet mellan varan, ”maten”, och människans relation till att ha tillgång till denna varan.⁷

Trots att det diskuteras mycket om rätten till mat, så finns det inte lika mycket nedskrivet om tilläggsprotokollet till konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella. Det som finns skrivet om tilläggsprotokollet är både positiv och negativ kritik. Alla har inte samma åsikt om vad som räknas som en kränkning av ESK-rättigheterna. Vissa aktörer anser att det är svårt med precision ange när en kränkning skett av ESK-rättigheterna, samt rätten till mat.

Den teoretiska utgångspunkten som uppsatsen förhåller sig till är det redan existerande materialet om ett tilläggsprotokoll. Två av dem som är mest kritiska till ett tilläggsprotokoll är Michael J. Dennis och David P. Stewart, som skrivit artikel ”*Justiciability of economic, social, and cultural rights: should there be an international complaints mechanism to adjudicate the rights to food, water, housing, and health?*” Där författaren ifrågasätter ifall det var nödvändigt att anta tilläggsprotokollet eller inte. Det fundamentala problemet med ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, som rätten till mat, hälsa och vatten, anses inte

⁵ CESCR. General Comment 12, *The Right to adequate food (Art 11)*. E/C. 12/1999/5, para 6

⁶ Right to food - making it happen: progress and lessons learned through implementation, Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2011

⁷ Sen, Amartya K., *Poverty and Famines, An Essay on Entitlement and Deprivation*, Oxford University Press, Oxford, 1983

kunna lösas med en klagomekanism. Samt att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna är en svårare utmaning att försöka uppfylla än de medborgerliga och politiska rättigheterna. Skeptikerna menar på att en individuell klagomöjlighet aldrig övertygat om att vara effektivt, praktiskt eller värt kostnaderna och ansträngningarna som läggs ner på mekanismen. En rad olika problem anses bör lösas innan ett tilläggsprotokoll kan träda i kraft. Författaren Manisuli Ssenyonjo är inte lika skeptisk till ett tilläggsprotokoll, men ifrågasätter ifall det verkligen var nödvändigt att anta protokollet.

FoodFirst Information & Action Network (FIAN) är den organisation som även uppsatsen tagit intryck ifrån och även därefter förhållit sig till. Deras vision om att tilläggsprotokollet skulle minska svälten i världen är övertygande och hoppfull. Lika lätt som man håller med dem förstår man även att det är inte det ända som behövs för att minska svälten i världen.

2 Rätten till mat- en mänsklig rättighet

2.1 ESK-rättigheter bortprioriteras

När den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna (UDHR) skrevs år 1948, inkluderades såväl som medborgerliga och politiska rättigheter, som de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Trots att det är mer än 60 år sen UDHR skrevs är det fortfarande frågetecken gällande de ESK-rättigheterna. De menas av många att de inte tas på lika stort allvar som de medborgerliga och politiska rättigheterna gör inom internationell rätt.⁸ Genom att ratificera den internationella konventionen om de ekonomiska, sociala och ekonomiska rättigheterna (ICESCR), är stater bundna till de skyldigheter som finns för att förverkliga de rättigheter som yttrar sig i konventionen. Det är i dagsläget 160 stater som har ratificerat konventionen och påbörjat arbetet för ett förverkligande av dessa rättigheter.⁹ Självklart ses detta som en positiv utveckling för de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. En ännu mer framträdande utveckling är att sedan den 10 december 2008 finns nu ett tilläggsprotokoll till ICESCR.¹⁰ Som nu ger chansen för staterna att visa att de kan tillgodose de rättigheter de åtagit sig att ge till sina medborgare genom att ratificera ICESCR.

Det har länge påståddes att de ESK-rättigheterna har klassats som ”andra generationens” mänskliga rättigheter och att de medborgerliga och politiska rättigheterna som ”första generationens”.¹¹ Ett stort problem är just att rättigheterna klassas som olika generationer och också prioriteras därefter. Dels så går det inte att neka till att det finns en olikhet bland de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna och de medborgerliga och politiska rättigheterna när de gäller hur man arbetar för förverkligandet av dessa rättigheter. Men även statens engagemang och roll skiljer sig bland de två. Gällande politiska rättigheter handlar det

⁸ Ssenyonjo, Manisuli, *Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*, 2011, s. 970

⁹ Ratificering av konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&lang=en, senast besökt 2012-05-15

¹⁰ Ssenyonjo, Manisuli, *Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*, 2011, s.969-970

¹¹ Eide, Asbjørn, Rosas, Allan, *Economic, Social and Cultural Rights: A Universal Challenge*, Eide, Asbjørn, Krause, Catarina & Rosas, Allan (ed.), *Economic, social and cultural rights: a textbook*, 2., rev. ed., 2001, s.4

om för staten att handla mer passivt, ”freedom from state interference”¹², medens ESK-rättigheter kräver mer aktivt skapande av den begäran staten får av individer för skydd och medverkan.

Implementeringen av ESK-rättigheter kan för många bli mer kostnadskrävande för stater än det är att implementera de medborgerliga och politiska rättigheterna. Däremot betyder det inte att det i alla lägen måste bestå utav ekonomiska utlägg av staten. I vissa fall ligger ”kostnaden” endast i att respektera rättigheter, eller en ”kostnad” av att skydda sina invånare från att företag inte gör något för att skada. Genom medvetenheten kring att ESK-rättigheter kan uppfyllas utan direkta finansiella utlägg från staten, kan man fokusera på statens skyldighet att respektera och skydda.¹³ Detta kan tyckas som en lätt uppgift, men det vi kan utläsa av det som händer i världen just nu, så är det tydligt en mycket svår uppgift för vissa länder.

2.2 Existerande skyldigheter

Internationella överenskommelser innehåller ofta statens skyldighet att respektera, skydda och uppfylla människans mänskliga rättigheter. När det kommer till rätten till mat, har även här staten överensstämmande skyldigheter. ”Every State is obliged to ensure for everyone under its jurisdiction access to the minimum essential food which is sufficient, nutritionally adequate and safe, to ensure their freedom from hunger”.¹⁴ En kränkning sker när staten inte kan säkerhetsställa tillfredsställningen av en nivå där individer är fria från hunger. Staten i fråga får inte utföra arbeten som kan orsaka att grupper eller individer förlorar försörjning av mat. Inte heller att tillgången till mat försämras vid exempelvis utvecklingsprojekt, infrastrukturprojekt eller vid tvångsförflyttningar.¹⁵ Kompensation ska erbjudas om en tvångsförflyttning sker eller om jorden, skogen eller vattnet förstörs av statens fordran. Kompensationen ska ses som ”likvärdig möjlighet till försörjning”.¹⁶ Kraven kan därför inte

¹² Eide, Asbjørn, Rosas, Allan, *Economic, Social and Cultural Rights: A Universal Challenge*, Eide, Asbjørn, Krause, Catarina & Rosas, Allan (ed.), Economic, social and cultural rights: a textbook, 2., rev. ed., 2001, s.5

¹³ Eide, Asbjørn, *Food and human rights in development: Volume 2: Evolving issues and emerging applications*, Kracht, Uwe (ed.), 2007, s.153-154

¹⁴ CESCR. General Comment 12, *The Right to adequate food (Art 11)*. E/C. 12/1999/5, para 14

¹⁵ Fredriksson, Lisa, *Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, Rätten till mat*, Klum, Anita (ed), 2001, s.33

¹⁶ Fredriksson, Lisa, *Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, Rätten till mat*, Klum, Anita (ed), 2001, s.33

bli högre än tidigare situation. Det är en självklarhet att staten inte får undanhålla bistånds mat som ett vapen i tillexempel inbördeskrig. Detta handlar om att man *respekterar* rätten till mat utifrån ett mänskligt rättighetsperspektiv. När det kommer till att skydda rätten till mat så innebär detta att staten måste skydda sina medborgare mot den tredje parten, de transnationella företagen. De företag som organiserar olika verksamheter som påverkar människors möjlighet att försörja sig. Bland annat kan detta handla om jord och vatten som blivit förstört. Det är statens ansvar att se till att befolkningen får den ersättning de förtjänar och att påverkan av rätten till mat inte blir allt för stor.

”Finally, whenever an individual or group is unable, for reasons beyond their control, to enjoy the right to adequate food by the means at their disposal, States have the obligation to fulfill (provide) that right directly. This obligation also applies for persons who are victims of natural or other disasters”.¹⁷

Rätten till mat kräver aktiva obligationer av staten eftersom det är en positiv rättighet som i sin tur kräver aktivt skapande av möjligheter för individer att klara sig. Svält, matkriser, dödlighet och allt annat som har med rätten till mat att göra uppstår oftast av ett samband av många olika faktorer. Politik är en av dem största anledningarna till att folk inte kan få sina maträttigheter uppfylla. Under 1980 och 1990-talet, uppstod de flesta stora matkriserna på grund utav regeringars fientlighet mot de drabbade invånarna i samband med att de hade dålig kommunikation med det internationella samfundet.¹⁸

Det är ytterst viktigt att belysa i denna diskussion om rätten till mat i samband med de ESK-rättigheterna, att om människor är oförmögna att försörja sig så är inte detta en absolut kränkning av staten i alla lägen. Det kan bero på konflikter eller katastrofer där staten i fråga är oförmögna att satsa de resurser som behövs.¹⁹ Å andra sidan kan det vara tvärtom, där själva konflikten blivit en orsak till att det blivit så från första början. Det har visat sig att i utvecklingsländer så kan stater spendera mångdubbelt så mycket pengar på militär utrustning

¹⁷ CESCR. General Comment 12, *The Right to adequate food (Art 11)*. E/C. 12/1999/5, para.15

¹⁸ Clover, Jenny, *Food Security in Sub-Saharan Africa*, 2003, s. 9

¹⁹ Fredriksson, Lisa, *Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, Rätten till mat*, Klum, Anita (ed), 2001, s.24

än på sin hälso- och sjukvårdssektor.²⁰ I och med denna aspekt kan vi lättare förstå den ofattbara hälsosituationen som råder över världen och lättare få insikt i att stater inte alltid gör allt för att invånarna i landet ska få den bästa möjliga utveckling.

2.3 Internationella överenskommelser

Rätten till mat finns nedskrivnen i många av de olika internationella konventionerna. Den konvention som handskas med rätten till mat i allra högsta grad är den internationella konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (ICESCR). I artikel 11.1 står det skrivet:

”The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to an adequate standard of living for himself and his family, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions”.²¹

Det står inte klart och tydligt vad ”adequate food” är, men i general comments 12 definierar kommitteen vad som menas med det uttrycket och hur det ska tolkas och inte tolkas. Senare i artikel 11.2 påpekar man vikten hos staten att se till att det är en fundamental rättighet att vara fri från hunger. ”The States Parties to the present Covenant, recognizing the **fundamental right of everyone to be free from hunger**, shall take, individually and through international co-operation, the measures, including specific programmes, which are needed”.²²

Med hjälp utav kommitteen för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna får vi reda på vad för slags kränkningar som sker dagligen mot konventionens artikel 11. De flesta kränkningar av dessa slag sker för att företag eller privatpersoner inte vet om eller tänker på mänskliga rättigheter i allmänhet. Enligt Allan McChesney är det inte alltid statens agerande

²⁰ Fredriksson, Lisa, Ekonomiska, *sociala och kulturella rättigheter, Rätten till mat*, Klum, Anita (ed),2001,s.25

²¹ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966, 993 UNTS. 3. (egen markering)

²² International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966, 993 UNTS. 3. (egen markering)

eller icke ingripande som är det som skapar mest problem, trots att det är statens ansvar att försöka förebygga mot mänskliga rättigheters kränkningar.²³

Här nedan ges exempel på brott mot artikel 11 i ESK-konventionen som kan förekomma:

- Stater tillåter människor bli tvångsförflyttade från deras hem, för att ge plats åt byggnadsprojekt, slumsaneringar och rivningar.
- Stater misslyckas att säkra att kompensations ges ut till de som blir tvångsförflyttade.
- Stater tillåter människor fortsätta leva i fruktansvärda sanitära förhållanden, eller lida utav svält, trots att staten i fråga har resurser som kan hjälpa att förbättra situationen.
- Miljölagstiftningen är inte upprätthållen när bolag och organ gör olika åtgärder som skadar miljön och människans hälsa.²⁴

Detta är bara ett fåtal av alla kränkningar som sker troligtvis dagligen runt om i världen. Det som är mest uppväckande är de stater som låter människor lida under svåra förhållanden, trots att man hade kunnat göra något åt situationen. Här är det en fråga om statens prioriteringar och resursfördelningar. Det vi kan konstatera att det inte alltid lutar åt det bra hållet.

2.4 General Comments 12

The Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), är den kommitté som ser till att stater som har skrivit på ICESCR succesivt implementerar dessa rättigheter till sin egen lag. Kommitteen som består utav oberoende experter ger även General Comments för att förtydliga och förklara vissa rättigheter.²⁵

En anledning till att rätten till mat är så omtalad är på grund utav att det är en väldigt svår definierad rättighet. En positiv rättighet som säger att en stat måste ta steg framåt och göra något för individer och grupper. Detta betyder inte att människor kan kräva hur mycket som helst. Genom General Comment till ESK-konventionen har kommittén gett en förklaring till begreppet ”The right to adequate food” som finns nedskrivet i artikel 11. Kommittén klargör att problemet med hunger måste jobbas med successivt, men att stater har en skyldighet att ta

²³ McChesney, Allan, *Promoting and defending economic, social and cultural rights*, 2000, s.50-51

²⁴ McChesney, Allan, *Promoting and defending economic, social and cultural rights*, 2000, s.51

²⁵ Ssenyonjo, Manisuli, *Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*, 2011, s.970

nödvändiga steg framåt för att nå målet. I och med det menar de att vi inte ska tolka ”the right to adequate food” för snävt eller ordagrant.

När man pratar om rätten till mat inom internationell rätt, ska det tolkas som, ”The right to **adequate** food”, det vill säga att det finns tillräcklig och lämplig mat för alla individer. Vissa kriterier måste uppfyllas för att kunna erhålla detta.”The availability of food in a quantity and quality sufficient to satisfy the dietary needs of individuals, free from adverse substances, and acceptable within a given culture.”²⁶ För att försöka förstå detta mer ingående måste en förklaring ges till detta citat:

Det ska finnas en tillgänglighet att kunna försörja sig med hjälp utav mat, antingen direkt av produktion av land, eller att produktionsplatsen når ut dit efterfrågan finns.²⁷ Energiinnehållet i maten ska täcka den dagliga intaget av människors basbehov samt att maten ska innehålla näringsämnen, vitaminer och spårämnen som anses vara nödvändiga.²⁸ För fysisk och psykisk utveckling behövs en blandning av näringsämnen i kosten. En utveckling eller tillväxt som är nödvändig för människans fysiologiska behov i livsrytmen beroende på yrke och kön. Samt att maten ska vara fri från farliga tillsatser. Det är även viktigt att maten är kulturellt och konsument godtagbar, då maten spelar en betydande roll för identiteten.²⁹

Beskrivningen av CESCR avslutas med att säga att åtkomligheten inte får inskränka på några andra mänskliga rättigheter.³⁰ Som vi kan se är rätten till mat inte enbart att vara fri från hunger, där alla anses vara säkrad en minimum standard oavsett utvecklingsgrad i landet, utan det betyder mycket mer och beskrivs bland annat såhär:

”The right to adequate food is realized when every man, woman and child, alone or in community with others, has physical and economic access at all times to adequate food or means for its procurement.”³¹

²⁶ CESCR. General Comment 12, *The Right to adequate food (Art 11)*. E/C. 12/1999/5, para.18

²⁷ CESCR. General Comment 12, *The Right to adequate food (Art 11)*. E/C. 12/1999/5, para.12

²⁸ Fredriksson, Lisa, *Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, Rätten till mat*, Klum, Anita (ed), 2001,s.20

²⁹ CESCR. General Comment 12, *The Right to adequate food (Art 11)*. E/C. 12/1999/5, para. 9,10 &11

³⁰ CESCR. General Comment 12, *The Right to adequate food (Art 11)*. E/C. 12/1999/5, para.13

³¹ CESCR. General Comment 12, *The Right to adequate food (Art 11)*. E/C. 12/1999/5, para.6

Däremot är kommittén tydlig med att påvisa att det inte betyder att stater har en skyldighet att likställa alla med ett minimum paket av kalorier om dagen, utan att rätten till mat ska uppfyllas under en pågående process. ”The right to adequate food shall therefore not be interpreted in a narrow or restrictive sense which equates it with a minimum package of calories, proteins and other specific nutrients.”³² Kommittén skriver även i General Comments 12 om rätten till mat, att individer och grupper som blivit kränka och blivit offer för rätten till mat, ska ha chansen att ha tillgång till en effektiv domstol eller liknande åtgärder både på internationell och nationell nivå.

Sammanfattning

Detta avsnitt har behandlat frågor som har med definitionen av rätten till mat inom internationell rätt, samt en generell överblick kring de ESK-rättigheterna i jämförelse med de medborgerliga och politiska rättigheterna. Avsnittet har även påvisat statens ansvar och skyldighet i och med rätten till mat. Där vi kan konstatera att rätten till mat inte är första prioritering hos alla stater.

³² CESCR. General Comment 12, *The Right to adequate food (Art 11)*. E/C. 12/1999/5, para. 6

3 Tilläggsprotokollets diskurs

3.1 Bakgrund

För att kunna svara på frågan om det är nödvändigt att stater skriver på tilläggsprotokollet kan det tyckas betydande att veta en bakgrund till historien. CESCR började redan år 1990 att diskutera om ett tilläggsprotokoll skulle finnas, eftersom det redan fanns en klagomekanism för de medborgerliga och politiska rättigheterna tyckte kommitteen att även de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna skulle prioriteras bättre.³³ Då många anser att om mänskliga rättigheter verkligen är, som tidigare FN dokument påstår, ”universal, indivisible, interdependent and interrelated”³⁴, måste även dessa rättigheter ha en motsvarande verkställande mekanism för att se till att det blir till ett faktum.

Ännu en gång finns det ett bevis på att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna inte tas på allvar, då det 2008 var två traktat som saknade en klagomekanism där man låter grupper och individer klaga på om deras rättigheter kränkts. Ett av dem var ICESCR och den andra var Barnkonventionen.³⁵ I och med avsaknaden av en mekanism gjorde så att flera människor fick stå tillbaka och inte få den ersättning på internationell nivå som de förtjänade så blev det ett intensivt ämne som diskuterades fram och tillbaka. Det redan existerande rapporteringssystemet och Concluding Observations som gjordes ansågs vara för svagt utformade för att hålla stater ansvariga för de kränkningar stater utsatte individer och grupper för. Dessutom var och är dessa Concluding Observations icke bindande och därmed tas inte på ett lika stort allvar.³⁶ Trots att arbetet för ett tilläggsprotokoll satte igång var det inte alla medlemmar från kommitteen som var överens om att det var nödvändigt samt hur det skulle vara utformat. År 1996 var ett utkast av tilläggsprotokollet klart och det närmaste fyra åren (1997-2000) fick stater, NGO er och FN organ kommentera utkastet utan att några

³³ Dennis, Michael J & Stewart, David P, *'Justiciability of economic, social, and cultural rights: should there be an international complaints mechanism to adjudicate the rights to food, water, housing, and health?'* 2004, s.463

³⁴ Vienna Declaration and Programme of Action, pt.1, para 5, UN Doc. A/CONF.157/23, 1993

³⁵ Ssenyonjo, Manisuli, *Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*, 2011, s.991

³⁶ Ssenyonjo, Manisuli, *Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*, 2011, s.991

beslutsfattanden gjordes. De icke statliga organisationerna var positiva till protokollet, medan stater agerade passivt och gav några få kortfattade kommentarer. Bland annat skriver amerikanska utrikesdepartementet: ”proposal for a new individual-complaints mechanism remains an ill-considered effort to mimic the structures of the ICCPR- and largely for mimicry`s sake”³⁷. Det kan tyckas oroande att stater inte engagerar sig och har viljan att försöka stärka det ESK-rättigheterna och att stater främst prioriterar de politiska och medborgerliga rättigheterna. Att Amerikanska utrikesdepartementet menar på att det är ”mindre välbetänkt” och att man försöker ”härma” en redan existerande klagomekanism för de politiska och medborgerliga rättigheterna, tyder bara på brist av ren entusiasm. När de i samma uttalande även hävdar att det skyldigheter som står skrivet i ICESCR aldrig var menat för domstol eller domstolsliknande beslut.³⁸

Sammanfattningsvis var stater allmänt ointresserade och ansåg att det var oviktigt med ett tilläggsprotokoll för ESK-rättigheterna under processen gång. År 2003 upprättade man en *Open-ended Working Group on an optional protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, efter att man försökt komma överens om betydelsen och utförandet av protokollet.³⁹ Sammanträde efter sammanträde diskuterades det fram och tillbaka, då olika stater och NGO:er fick komma till tal. År 2008 antogs tilläggsprotokollet till de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna av generalförsamlingen och det bestämdes att efter tio stater ratificerat protokollet skulle det träda i kraft inom loppet av tre månader. Detta sker 42 år efter att International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) antar en likartad mekanism.⁴⁰

³⁷ Ssenyonjo, Manisuli, *Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*, 2011, s.992

³⁸ Ssenyonjo, Manisuli, *Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*, 2011, s.992

³⁹ Ssenyonjo, Manisuli, *Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*, 2011, s. 993

⁴⁰ Ssenyonjo, Manisuli, *Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*, 2011, s. 972

3.2 Betydelse av tilläggsprotokollet

Tilläggsprotokollet till konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna skulle ge kommittén för ESK-rättigheterna tre nya roller:

1. Communications: ”Communications may be submitted by or on behalf of individuals or groups of individuals, under the jurisdiction of a State Party, claiming to be victims of a violation of any of the economic, social and cultural rights set forth in the Covenant by that State Party. Where a communication is submitted on behalf of individuals or groups of individuals, this shall be with their consent unless the author can justify acting on their behalf without such consent.”⁴¹

När och om tilläggsprotokollet träder i kraft är det möjligt för individer, samt grupper att göra anspråk på att de har utsatts för kränkningar av sina ESK rättigheter som konventionen menar på att de har. Den individuella klagomöjligheten skulle vara liknande den som redan tidigare finns för de medborgerliga och politiska rättigheterna. De rättigheter som individer har i teorin, skulle nu i praktiken få en bättre tillämpning och den rådande lagstiftningen skulle expandera. Även statens skyldighet skulle understrykas och man menar även på att ”i förlängningen underlätta identifieringen av kränkningar”.⁴²

2. Inter- State Communications: ”A State Party to the present Protocol may at any time declare under the present article that it recognizes the competence of the Committee to receive and consider communications to the effect that a State Party claims that another State Party is not fulfilling its obligations under the Covenant. Communications under the present article may be received and considered only if submitted by a State Party that has made a declaration recognizing in regard to itself the competence of

⁴¹ Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, U.N.G.A Res. 63/117, para. 2

⁴² Fredriksson, Lisa, *Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, Rätten till mat*, Klum, Anita (ed), 2001,s.32

the Committee. No communication shall be received by the Committee if it concerns a State Party which has not made such a declaration.”⁴³

En till betydelse av protokollet är att andra stater kan påstå att en konventionsstat inte fullgör sina skyldigheter enligt konventionen om de ser att kränkningar sker i landet men ingenting händer. De skyldigheter som stater beskrivs ha i konventionen, skulle med hjälp av en klagomekanism implementeras och tas på större allvar på en rad olika sätt.⁴⁴ Det har även diskuterats om att normerande rättsfall kommer till att utformas, som kan tänkas vara betydelsefulla för framtiden.⁴⁵

3. Inquiry Procedure: ”If the Committee receives reliable information indicating grave or systematic violations by a State Party of any of the economic, social and cultural rights set forth in the Covenant, the Committee shall invite that State Party to cooperate in the examination of the information and to this end to submit observations with regard to the information concerned.”⁴⁶

Sista betydelsen skulle innebära att kommittén kan göra undersökningar där de anser att det pågår ”grova och systematiska kränkningar” av de rättigheter som hittas i ICESCR. Efter att en undersökning gjorts skulle informationen ges till staten i samband med rekommendationer och kommentarer. Efter sex månader ska den berörda staten ge skriftliga förklaringar till vad som skett samt vad de tänker göra åt problemet. Därefter ska kommittén bedöma åtgärderna, om några gjorts, efter statens tillgångar. Detta kan inte utföras på en stat som inte ratificerat tilläggsprotokollet.⁴⁷

⁴³ Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, U.N.G.A Res. 63/117, para.10

⁴⁴ Ssenyonjo, Manisuli, *Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*, 2011, s.996

⁴⁵ Fredriksson, Lisa, *Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Rätten till mat*, Klum, Anita (ed), 2001, s.32-33

⁴⁶ Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, U.N.G.A Res. 63/117, para. 11

⁴⁷ Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, U.N.G.A Res. 63/117, para. 6 & 8

I dagsläget är det 8 stater som har ratificerat tilläggsprotokollet, men det behövs 10 ratificeringar för att det ska träda i kraft. De länder som har ratificerat är Argentina, Bolivia, Bosnien Hercegovina, Ecuador, El Salvador, Mongoliet, Slovakien och Spanien.⁴⁸

3.3 Problematiken kring tilläggsprotokollet

En stor problematik kring rätten till mat och ESK-rättigheter generellt är att de anses vara svåra att bli rättsligt prövad för. Detta på grund utav att de ses som odefinierade och bedöms som ”programmatic, aspirational, and not justiciable”.⁴⁹ På grund utav att ESK-rättigheter är marginaliserade så lämnar detta flera miljoner människor åt att inte kunna njuta av sina ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter fullt ut.

Problematiken kring att en klagomekanism för de ESK-rättigheterna skulle finnas är för många omfattande och anses inte vara så effektiva, praktiska och värda kostnaden det blir att genomföra det. Fem stycken frågor leder debatten kring om det är realistiskt med en klagomekanism och det är frågor som måste tas tag i innan arbetet förs vidare menar vissa.⁵⁰

- Fungerar det att mäta, uttrycka i kvantitet och applicera de skyldigheter som står skrivet i ICESCR att stater har, på ett betydelsefullt sätt?
- Huruvida det kan vara en likadan standard för alla länder, och om inte, hur den åtskillnaden ska lösas?
- Hur konventionsstater ska kunna påvisa sina prestationer/misslyckanden gentemot individuella klagomål?
- Ifall och hur en klagomekanism skulle bidra till en bättre implementering av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna?

⁴⁸ Ratificering av tilläggsprotokollet till konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna, http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-3-a&chapter=4&lang=en, senast besökt 2012-05-25

⁴⁹ CESCR, Concluding Observations: Poland, UN Doc. C.12/POL/CO/5, 20 November 2009, para. 9

⁵⁰ Dennis, Michael J & Stewart, David P, *'Justiciability of economic, social, and cultural rights: should there be an international complaints mechanism to adjudicate the rights to food, water, housing, and health?'* 2004, s.464

- Huruvida en klagomekanism till ICESCR skulle bli ett meningsfullt komplement till de redan existerande mekanismerna och procedurerna under annan internationell organisation?⁵¹

Under den pågående processen av tilläggsprotokollet och när det diskuterades som mest om ESK-rättigheters ”justiciability” i början på 2000-talet ⁵², så anlätade *Commission on Human Rights* en oberoende expert på ämnet (Professor Hatem Kotrane) för att reda ut frågetecknet om tilläggsprotokollet och deras rättsliga ställning. Enligt experten skulle protokollet både vara fördelaktigt och praktiskt samt skriver experten att;

”The question of the justiciability of economic, social and cultural rights. In the light of the experience gained in recent years from the application of international, regional and national human rights instruments and mechanisms, the independent expert notes that there is no longer any doubt about the essentially justiciable nature of all the rights guaranteed by the Covenant”⁵³

Trots detta är stater fortfarande osäkra på hur de ska handskas med dessa rättigheter och ser det som ett juridiskt ”problem” istället för en prioritering som ska stävas efter att blir uppfylld.

Kapaciteten av en individuell klagomekanism går att diskutera vidare. Är det realistiskt att tro att en mekanism av detta slag, kommer kunna handskas med alla dem klagomål som troligtvis kommer att komma in. I och med att både grupper och individer kan representera sig själva, så menar vissa på att det kommer strömma in massvis med klagomål som är omöjliga att handskas med.⁵⁴ I andras ögon kanske detta endast ses som ett tecken på att det verkligen

⁵¹ Dennis, Michael J & Stewart, David P, '*Justiciability of economic, social, and cultural rights: should there be an international complaints mechanism to adjudicate the rights to food, water, housing, and health?*' 2004, s.464-465

⁵² Ssenyonjo, Manisuli, *Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*, 2011, s.992

⁵³ Commission on Human Rights, Economic and Social Council, UN Doc. E/CN.4/2003/53, para. 2

⁵⁴ Dennis, Michael J & Stewart, David P, '*Justiciability of economic, social, and cultural rights: should there be an international complaints mechanism to adjudicate the rights to food, water, housing, and health?*' 2004, s. 507

behövs just en individuell klagomekanism, då stater redan vet om att rättigheter kränkts och är medvetna om flödet av missnöjda individer som kommer vilja få sina rättigheter tillgodosedda.

Sammanfattning

Detta avsnitt har belyst betydelsen av ett tilläggsprotokoll till ESK-konventionen samt en definition av rätten till mat i den internationella folkrätten. Vi kan se en problematik med ett tilläggsprotokoll som skulle innebära en klagomekanism och där rätten till mat kommer i kläm då det är svårt för en stat att bli straffad om denna rättighet kränks. Det vi kan konstatera efter att ha läst detta avsnitt är att det inte handlar om ifall en rättighet räknas till de medborgerliga och politiska rättigheterna eller de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Utan det som oroar stater allra mest är vilken åtgärd dem står inför, vilken skyldighet som väntas om och när det uttalas i konventioner och tilläggsprotokoll. Troligtvis hade inte lika mycket maträttigheter kränkts om regeringar hade tagit sina skyldigheter på större allvar och haft en dialog med omvärlden.

4 Aktörers åsikter

Under de senaste åren har de ESK-rättigheterna fått stor uppmärksamhet genom olika stora internationella organisationer, akademiskt skrivande och generellt under internationell rätt.⁵⁵ Likaså har arbetet för implementeringen av rätten till mat stärkts och många stater har försökt lyfta fram betydelsen av just den rättigheten.⁵⁶ Trots detta ser situationen ut som den gör och många är oense om hur detta ska lösas. Självklart är det orealistiskt att tro att problem som rör sig om mat går att lösa över en natt. Det krävs ett större engagemang och resurser på nationell nivå för att en implementering ska ske. Ett tilläggsprotokoll skulle i denna mening kunna förbättra situationen. Även andra strategier, program och politiskt inflytande är nödvändigt.

För att främjandet och implementeringen av rätten till mat ska lyckas har FAO en sju-steps process som ska försöka hjälpa. Denna innefattar bland annat identifiering och karakterisering av den hunger som råder, fastställande av de rättsliga, politiska och institutionella miljön, utveckling av en ”food security” strategi och en definition av det mellanstatliga arbetet och delaktighet av Non Governmental Organizations (NGOs).⁵⁷ Det sista steget i processen kan tolkas som att en klagomekanism är nödvändigt, då man utformar det på det här sättet: ”7. Establishment of adequate judicial, quasi-judicial and/or administrative recourse mechanisms that provide effective redress for violations of the right to food.”⁵⁸

Problematiken ligger inte i att det inte pratas om en klagomekanism och att arbetet har successivt satt i gång, utan det handlar om att stater, organisationer och FN tolkar, pratar och reflekterar om det på skilda vis. Genom att visa på hur olika aktörer resonerar och skriver om ämnet rätten till mat får vi en mer förståelse av vad som fortgår. Det finns en rad olika organisationer som kämpar för att personer ska få rätten till mat förverkligad och få stater att

⁵⁵ Ssenyonjo, Manisuli, *Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*, 2011, s.970

⁵⁶ Diouf, Jacques, *The Right to food*, 2011, s.11

⁵⁷ Diouf, Jacques, *The Right to food*, 2011, s. 12

⁵⁸ Diouf, Jacques, *The Right to food*, 2011, s. 12

ta sitt ansvar. Bara för att nämna några stycken; ActionAid, FIAN International, Prosalus, Right to Food India, ABRANDH och ESRC-Asia.⁵⁹

4.1 FIAN och Amnesty Internationals hårda kampanj

Foodfirst Information & Action Network (FIAN) är en av de alla NGO er som har kämpat i över 20 år för att ett tilläggsprotokoll ska skrivas och därefter träda i kraft, så att en klagomekanism är möjlig. ”Vi tror att först när fattiga och utsatta människor själva har möjlighet att utkräva sina rättigheter kan fattigdom och orättvisor på allvar bekämpas.”⁶⁰ FIAN uttrycker sig starkt och kan inte förstå att rätten till mat har bortprioriteras i över 60 år. Då det dagligen sker grova och systematiska kränkningar av stater utan att de kan ställas inför rätta. Speciellt upprörande blir det då nästan alla andra konventioner besitter en möjlighet till individuell klagorätt. Statliga ambitioner måste bli till ”riktiga” rättigheter och detta genom att definiera och lagstifta om dem så att individer ska kunna utkräva dem.

FIAN anser att det vore ett stort misstag av Sverige att inte underteckna tilläggsprotokollet, då de visar med siffror att endast 20 % av världens befolkning är i åtnjutande av social säkerhet och resterande 80 % får en större chans att inte få sina rättigheter kränkta med ett tilläggsprotokoll.⁶¹ FIAN försöker övertyga stater, i detta fall Sverige, om att de rättigheter som individer och grupper skulle kunna börja kräva med en klagomekanism, inte är nya rättigheter som ska vara ett problem för dem stater som har skrivit på konventionen om de ESK-rättigheterna. Och Sverige har sedan 1967 ratificerat konventionen och ska vara medvetna om vilka åtaganden dem står inför. Frågan är vad det är för mening att skriva på konventionen om man inte tänkt göra allt som krävs för att försöka uppfylla rättigheterna.

⁵⁹ Diouf, Jacques, *The Right to food*, 2011, s.13

⁶⁰ FIAN, Tilläggsprotokollet, <http://www.fian.se/arbetsomraden/fragor-vi-driver/tillaggsprotokollet/>, senast besökt 2012-05-02

⁶¹ Skriv på tilläggsprotokollet, Sverige! Lena Klevenås, Lise Bergh, Alexander Gabelic, <http://www.fian.se/nyheter/skriv-pa-tillaggsprotokollet-sverige/>, senast besökt 2011-12-09

”Det har sagts att en klagomöjlighet medför ökade kostnader för de stater som ansluter sig. Men det är inga nya åtaganden som man gör. Genom sin anslutning till ESK-konventionen har staten redan åtagit sig att använda alla tillgängliga resurser för att utveckla rättigheterna”⁶²

Även Amnesty kör en hård kampanj för att få stater att skriva på tilläggsprotokollet. De påstår som tidigare nämnda FIAN att första steget för att bekämpa fattigdom är att människorna själva får en chans att utkräva sina rättigheter. De påstår likaså att genom en klagorätt kan individer inte bara utkräva sina rättigheter, utav även utkräva ansvar hos staten på ett helt annat sätt en tidigare. Vidare säger man att kommittén som övervakar att rättigheterna i ESK-konventionen efterföljs, får större förmåga att göra sitt arbete. Eftersom de då kan gå in mer på djupet i en undersökning där det påstås begå ”allvarliga och systematiska kränkningar”. Amnesty belyser även att kommittén skulle få en möjlighet att ingripa med temporära lösningar om de anser att de kan förhindra något som kan skada civilbefolkningen.⁶³ Amnesty menar på att stater som inte vill skriva på tilläggsprotokollet har visat klart och tydligt att ESK-rättigheter inte är utkrävbara som de resterande rättigheterna, och därför skapat ett rangsystem för rättigheter. Sverige är enligt dem ett föregångsland som inte borde stå och se på när andra stater kränker individers ESK-rättigheter och därmed ”tvingat in eller hållit kvar människor i fattigdom”.⁶⁴

Till skillnad från Sveriges regering, så menar Amnesty och FIAN att det inte alls är svårt med precision ange när en kränkning skett av de ESK-rättigheterna. De menar på att kränkningar sker dagligen av staten då man bestämmer sig för att bygga bland annat dammar, vägar, gruvor, hamnar och plantager. Och dessa byggprojekt kan ibland medföra förstörelse av vatten och jord. Trots att staten är medveten om förstörelser så ger de ingen komposition till människorna som drabbats. Såhär skriver Annika Lillemets och Valter Mutt till riksdagen 2010: ”Ett övertydligt exempel är Shells oljeutvinning i Nigeria. Ett annat är Marlingruvan i Guatemala där till och med svenska AP-fonder har investerat. Ett annat exempel är

⁶² Skriv på tilläggsprotokollet, Sverige! Lena Klevenås, Lise Bergh, Alexander Gabelic, <http://www.fian.se/nyheter/skriv-pa-tillaggsprotokollet-sverige/> senast besökt 2011-12-09

⁶³ Amnesty, Ekonomiska, Sociala och Kulturella rättigheter, <http://www.amnesty.se/vad-gor-vi/fattigdom/en-rattighetsfraga/esk-rattigheter/> senast besökt 2011-12-12

⁶⁴ Amnesty, Ekonomiska, Sociala och Kulturella rättigheter, <http://www.amnesty.se/vad-gor-vi/fattigdom/en-rattighetsfraga/esk-rattigheter/>, senast besökt 2011-12-12

Yanadifolket i Andhra Pradesh som levde av fiske och förlorade sin försörjnings-möjligheter vid ett hamnbygge.”⁶⁵

4.2 Sverige- svar på tal

Som tidigare nämnt är Sverige ett av många länder som inte ställer sig bakom ett tilläggsprotokoll till de ESK-rättigheterna. Under processens gång när tilläggsprotokollet blev till och stater fick kommentera på ett utkast så uttalade sig bland annat Sverige. Uttalandet ansågs vara ytligt och inte så detaljerat som hade krävts.⁶⁶ Sverige skriver bland annat att rättigheterna som står skrivet i ICCPR och ICESCR skiljer sig åt och att ESK-rättigheter är något som ska uppfyllas ”progressively”, snarare än att konventionsstaten har en skyldighet att ”protected and respected” rättigheterna.⁶⁷ Däremot är Sverige väldigt angelägen om att uttala att de jobbar för att stärka ESK-rättigheterna och att landet sedan 1976 varit en stat som regelbundet lämnat in rapporter till kommittén. Dock anser Sverige inte att en individuell klagomekanism är den lämpligaste lösningen för att stärka de mänskliga rättigheterna.⁶⁸

“3. Sweden believes that the Committee should not only seek new and appropriate ways to measure States parties' compliance with their obligations but it should also actively encourage dialogue with the State party concerned as well as between States parties on the steps to be taken to achieve the full realization of the rights recognized in the Covenant.”⁶⁹

”To sum up, the Government of Sweden remains unconvinced that the suggested draft optional protocol presents an optimal way forward in the

⁶⁵ Motion 2010/11:U227, http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GY02U227 ,senast besökt 2011-12-12

⁶⁶ de Albuquerque, Catarina, *Chronicle of an Announced Birth The Coming into Life of the Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights—The Missing Piece of the International Bill of Human Rights*, 2010, s. 152

⁶⁷ Ibid, s.152

⁶⁸ Draft Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, U.N. Doc.E/CN.4/1999/112/Add.1 (1999)

⁶⁹ Draft Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, U.N. Doc.E/CN.4/1999/112/Add.1 (1999), para. 3

strengthening of the international mechanisms needed to contribute to the universal realization of economic, social and cultural rights.”⁷⁰

Detta är resonemang när Sverige samtidigt påstår att de behövs nya metoder för att stater ska ta sina skyldigheter på allvar och att en dialog ska uppmuntras mellan de berörda staterna, men detta ska inte ske genom en klagomekanism. Med ett tilläggsprotokoll och en klagomekanism är det med väldigt stor sannolikhet att det är precis det som kan hända. Eftersom att konventionsstater har en möjlighet att klaga på andra konventionsstater och därmed få ett större inflytande över de skyldigheter som står skrivna i konventionen. I detta avseende hade det varit intressant att veta vilken optimal väg som Sverige istället tycker man ska gå för att uppfylla ESK-rättigheterna.

Den 12 Maj 2010 besvarar Socialministern Göran Hägglund på frågan ifall han har som mål att skriva under tilläggsprotokollet till konventionen om de ESK-rättigheterna. Samma fråga ställdes året innan till Carl Bildt och överensstämmande svar fick man då:

”Bland annat framhölls att Sverige inte är övertygat om att enskild klagorätt är det bästa sättet att främja de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (ESK-rättigheterna), inte minst eftersom ESK-rättigheternas karaktär ofta gör det mycket svårt att med precision ange när en kränkning ska anses ha begåtts.”⁷¹

Här visar Sverige på ett juridiskt sätt att de inte vill åta sig ansvaret hos människors ESK-rättigheter eftersom att rättigheterna oftast är svårdefinierade. Vidare skriver Hägglund:

”Från svensk sida har vi återkommande framhållit vikten av att de grundläggande ansvarsfrågorna, som staters ansvar gentemot individen, inte undergrävs vid utformningen eller tillämpningen av tilläggsprotokollet. Av ovan nämnda skäl, samt mot bakgrund av den betydande osäkerhet som finns kring hur ett framtida tilläggsprotokoll kan komma att tillämpas,

⁷⁰ Draft Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, U.N. Doc.E/CN.4/1999/112/Add.1 (1999), para. 12

⁷¹ Svar på skriftlig fråga, 2009/10:763

http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=71&dok_id=GX12763, senast besökt 2011-12-09

kommer regeringen för närvarande inte att underteckna eller ratificera protokollet.”⁷²

Oroligheten kring vad som ska ske i framtiden med ett tilläggsprotokoll kan vara den största anledningen till att Sverige inte vill skriva på. Samtidigt som tilläggsprotokollet understryker statens ansvar, så menar Sverige på att det inte gör det. Argumentet som Sveriges regering ger är i detta avseende är för vaga för att man ska förstå varför man inte vill skriva på. Det som kan tolkas utifrån detta svaret, är att Sverige avstår från att skriva på, på grund utav definitionssvårigheter, juridiskt ansvar och en osäkerhet angående framtiden.

4.3 Economic and Social Council

Ett organ inom de Förenta Nationerna, är Economic and Social Council (ECOSOC) som arbetar med utvecklingsfrågor inom de ekonomiska och sociala rättigheterna, så som utbildning, hälsa och arbete.⁷³ År 2007 skrev ECOSOC om den rådande problematiken kring rätten till mat och har såsom åsikt att det visserligen är möjligt att bli rättsligt prövad för ESK-rättigheter. De avser att det progressiva uppfyllandet av rättigheterna är missuppfattade och definitionen av rättigheterna ses ofta som ”not immediately applicable or that these rights are merely aspirational goals and too vaguely defined to impose clear obligations on States”.⁷⁴ I rapporten visar de på att detta inte är en korrekt uppfattning, utan säger att ett domstolsliknande organ skulle kunna bedöma rimligheten i de åtgärder som gjorts av konventionsstaten med konventionens syfte i fokus.⁷⁵

De skriver även om en eventuell individuell klagomekanism som ett tillägg för att stärka de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna både på internationella och nationella planet. Det skulle göra möjligt för en mer djupgående detaljerad analys av de kränkningar som sker, än de redan existerande rapporterna staterna genomför. De är även övertygade om att det är en

⁷² Svar på skriftlig fråga 2009/10:763

http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=71&dok_id=GX12763, senast besökt 2011-12-09

⁷³ About ECOSOC, <http://www.un.org/en/ecosoc/about/index.shtml>, senast besökt 2012-05-25

⁷⁴ Economic and Social Council, E/2007/82, 25 June 2007, para 2

⁷⁵ Economic and Social Council, E/2007/82, 25 June 2007, para 73

lucka inom mänskliga rättigheter systemet, då det fattas en omfattande mekanism som handskas endast med ESK-rättigheter.⁷⁶

De skriver bland annat att den positiva utvecklingen för förverkligandet av ESK-rättigheter är en viktig del i att definiera staters skyldigheter i konventioner om de mänskliga rättigheterna. Samt att försöka uppnå mål 1 i Milleniemålen, som är att halvera fattigdom och hunger i världen.⁷⁷ Det är även centralt att poängtera att alla ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter skall respekteras, skyddas och uppfyllas av konventionsstaten.⁷⁸ Gång på gång påvisar de vikten av att ESK-rättigheter går att bli rättsligt prövad för och att det är ytterst angeläget med en individuell klagomekanism.

Sammanfattning

Detta avsnitt har behandlat och diskuterat olika aktörers åsikter kring de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna som är utformade i ICESCR, inkluderat rätten till mat. FIAN och Amnesty är övertygade om att ett tilläggsprotokoll är nödvändigt så att människor själva kan börja kräva om de blivit kränkta. Sverige å andra sidan är inte lika övertygade och anser att problemet går att lösa på andra sätt. På vilket sätt framkommer dock inte. Med hjälp utav Economic and Social Council får vi FNs syn på ett tilläggsprotokoll.

⁷⁶ Economic and Social Council, E/2007/82, 25 June 2007, para 67 & 68

⁷⁷ Economic and Social Council, E/2007/82, 25 June 2007

⁷⁸ Economic and Social Council, E/2007/82, 25 June 2007

5 Diskussion

Efter denna studie är det konstaterat att de redan existerande skyldigheterna inom rätten till mat är relativt omfattande och det står klart och tydligt i ICESCR, samt förtydligas genom General Comments. Frågan är om det inte räcker med att stater har dessa skyldigheter gentemot sina medborgare och att ett tilläggsprotokoll i denna mening skulle bli ett överflöd. Understruket att stater uppfyller det som de åtagit sig genom att ratificera ICESCR. Tilläggsprotokollet hade antagligen inte varit en fråga på agendan, om staterna hade uppfyllt folkets rättigheter enligt ICESCR från början.

Att uppfylla de negativa rättigheterna är i jämförelse lättare än att uppfylla de positiva rättigheterna. Då någon eller något aktivt måste skapa möjligheter samt fördela resurser på ett lönsamt sätt för en bättre situation för de positiva rättigheterna. Det handlar inte om att det inte finns tillräckligt med mat, utan att aktörerna inte kommer överens om vilken metod som ska tillämpas i fördelningen av mat, samt vilka krav individen kan ställa på rätten till mat. ”Kravet” och tillgången som Amartya Sen pratar om, skulle i uppsatsen mening vara tilläggsprotokollet. Där tilläggsprotokollet skulle kunna vara chansen för individer att ställa krav på sin stat och inte längre ignorera att det förekommer kränkningar.

Diskursen mellan politiska och medborgerliga rättigheter versers ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter går absolut att diskutera vidare. Alla rättigheter har sin betydande del, dock är det staters minsta gemensamma nämnare att se till att folket har mat och vatten för dagen. Ingen människa kan njuta av att de har sina medborgerliga och politiska rättigheter tillgodosedda, om det inte har sina basala rättigheter som i denna mening är mat, tillfredsställda.

Ofta kan man se att stater efter en ratificering brukar gå tillbaka till att agera politiskt i stort sätt oförändrat. Det är här de olika NGO:s arbete kommer till att betyda mycket för de rättigheter som är vagt definierade och svåra att uppfylla. Både Amnesty och FIAN arbetar för att visa att rätten till mat inte är en svårdefinierad rättighet och att det går att veta med precision när rättigheten kränks, genom att ge flertal exempel som har nämnts under

uppsatsens gång. I denna mening går det inte längre att förneka att rätten till mat kränkts och skylla på definitionssvårigheter.

Den främsta anledningen till att stater inte vill skriva på tilläggsprotokollet handlar om ansvar. Stater är inte villiga att åta sig ansvaret att ge människor rätten till mat, då det krävs otroligt mycket av staten rent resursmässigt, då stater verkar vara osäkra på vad det är individer och grupper börjar kräva. Som nämnt tidigare är stater villiga att jobba för de negativa rättigheterna, genom att avstå ifrån att till exempel diskriminera. Men när det kommer till positiva rättigheter så tar stater ett steg tillbaka, för det krävs för mycket aktivt skapande av möjligheter.

Trots att det finns många skeptiker till att ett tilläggsprotokoll ska träda i kraft på grund av sin ”non-justiciable”, så skulle en klagomekanism som tillåter både individer och grupper att göra anspråk på sina rättigheter, bli en till synes stort steg inom det internationella planet. En effektiv mekanism som skulle förbättra implementeringen av ESK-rättigheter för alla.

Någonting som inte går ihop är att fler och fler människor lider av hungersnöd, trots att produktionen av mat har ökat de senaste åren. Som Amartya Sen skriver handlar detta om tillgången till mat, inte bristen till mat. Resurser felprioriteras och de mest utsatta får inte tillgång till den mat som krävs. Tilläggsprotokollet skulle kunna vara en metod att fördela tillgången till mat på ett bättre vis. Vi måste även tänka realistiskt och inse att problemet inte går att lösas med endast ett tilläggsprotokoll, däremot skulle det kunna vara ett steg i rätt riktning.

En intressant vinkel är att trots att kommittén för de ESK-rättigheterna skrivit i General Comments, att individer och grupper ska ha chansen till en effektiv domstol om rätten till mat kränkts, är detta något stater inte är villiga att ratificera. Det intressanta här är att General Comments är en överenskommelse och nerskrivet av självaste staterna, ändå är de oense om tilläggsprotokollet. Vad är meningen med att definiera något i General Comments och skriva om kränkningen till mat, men sedan inte vilja ta till sig tilläggsprotokollet som i princip innebär samma sak. Detta är åter igen ett bevis på att tilläggsprotokollet skapats för att ICESCR inte följts från början.

6 Slutsats

Uppsatsens syfte var att ta reda på om tilläggsprotokollet till ESK-rättigheterna skulle kunna vara ett lämpligt hjälpmedel för att uppfylla rätten till mat. Att döma över de olika aktörernas argument som presenterats, både för och emot, så får vi ett resultat som inte var oväntat. Tilläggsprotokollet är problematiskt, för stater som t.ex. Sverige i detta fall, då staten anser att rättigheterna inte går att bli rättsligt prövad för och att en klagomekanism inte är det bästa sättet att uppfylla rätten till mat. Samtidigt framstår det tydligt att resterande aktörer inte håller med de åsikter staterna har angående tilläggsprotokollet. Vi kan se att NGO försöker genom sina argument påvisa att rätten till mat endast går att uppfylla genom en klagomöjlighet. Resultatet av denna studie visar en generell ignorans som finns kring ESK-rättigheterna. De flesta aktörerna är oense om hur rätten till mat ska realiseras. Samtidigt som Sverige, som räknas till de mest kritiska till ett tilläggsprotokoll, inte ger några andra förslag.

Att tilläggsprotokollet är ett lämpligt hjälpmedel för att uppfylla rätten till mat är för många en självklarhet. Trots att flera NGO, ECOSOC och CESCR visar på att tilläggsprotokollet är ett steg mot en bättre implementering så är detta inget som övertygar Sverige. I slutändan är det Sverige som ska ratificera protokollet och inte NGOer. Är inte stater sinsemellan överens om att tilläggsprotokollet är en lämplig väg att gå, så kommer dem heller inte att ratificera, eller överhuvudtaget försöka applicera detta på samhället. Resultatet av granskningen av tilläggsprotokollet visar tre nya angelägenheter angående de ESK-rättigheterna. Det första är både en individuell och grupp klagomöjlighet. Det andra är att stater kan klaga på varandra. Det sista är att kommittén får ett större inflytande och kan ingripa vid kritiska tillstånd. Statens skyldighet skulle därmed understrykas och kunna ställas inför domstol om inga åtgärder görs vid en kränkning av ESK-rättigheterna. Detta visar på att tilläggsprotokollet skulle kunna vara ett steg mot att förbättra rätten till mat.

I avsnitt 4 får vi reda på de olika aktörernas åsikter. Att stater, som till exempel Sverige, väljer att inte ratificera tilläggsprotokollet är fortfarande efter arbetets gång spekulationer, då inte tillräckligt med material funnits. Sveriges hänvisning till att tilläggsprotokollet inte är den bästa vägen att gå för att uppfylla ESK-rättigheterna, leder oss endast vidare till frågan: Vad

för mekanism skulle annars kunna vara ett lämpligt medel?

Genom att studera General Comments, får vi fram en definition av rätten till mat: ”the right to adequate food”. Definitionen kan ses som omfattande då den består utav väldigt många olika delar. Däremot står statens skyldigheter förklarade och åtgärder som ska göras om rättigheten kränkts. Att påstå att de ESK-rättigheterna är svårdefinierade kan endast i detta fall bero på ignorans och även en rädsla för konsekvenser som kan tyckas påverka staten, Sverige.

6.1 Avslutande diskussion

Med en medvetenhet om att de valda aktörerna har påvisat resultatet av betydelse och problematik kring tilläggsprotokollet, så hade resultatet möjligtvis kunnat bli annorlunda med andra aktörers syn. Däremot är det ett resultat av det valda materialet och uppsatsen startpunkt. Att alla aktörer inte är överens om de ESK-rättigheterna är ingen överraskning. Däremot är det intressant att försöka förstå vad det är som skiljer de olika aktörerna åt. Hur det kan komma sig att de landar på olika plan gällande ett tilläggsprotokoll? Hur kan ena partnern anse att det går att bli rättsligt prövad för en ESK-rättighet, medens den andra inte alls håller med. Eller hur kan Sverige mena att en klagomekanism inte är det bästa sättet att främja de ESK-rättigheterna, medens FIAN är övertygad om rätten till mat blir till verklighet med hjälp av en klagomekanism.

Det kan vara en definitionsfråga, då man helt enkelt definierar hunger på olika sätt. När FIAN pratar om hunger så riktar dem sig till hela världen, medens Sverige kanske endast tänker på ”utvecklingsländerna” och anser sig inte hamna i den kategorin och därför inget problem gällande Sverige. En betydande orsak till att det olika aktörerna hamnar på olika plan kan vara att både FIAN och Amnesty är människorättsorganisationer, som kämpar för individens rättigheter. Medan staterna var för sig pratar om statens rättigheter och hur de ska få en fungerande stat, juridiskt sett. Snarare än att i detta fall tänka på individen ur deras perspektiv. Reflektionerna är många efter denna studie och nya frågor formuleras. Finns det en medvetenhet om att kränkningar pågår inom landet, i detta fall Sverige, därför väljer man att inte skriva på, följaktligen för att staten är för rädd för de rättighetskrav som kan tänkas ställas och hur stor omfattning av kränkningar det kan vara fråga om.

Anmärkningsvärt så har många stater som är hårt drabbade av fattigdom valt att ratificera tilläggsprotokollet. Detta leder till frågan, varför väljer Sverige att inte skriva på? Detta är något som är svårt att besvara, hur det resoneras är endast spekulationer, men att det har valt att inte skriva på tilläggsprotokollet av orolighet inför framtidens tänkta rättighetskrav, är ett bevis. Denna studies huvudfråga var om tilläggsprotokollet till ESK-rättigheterna kan vara ett lämpligt hjälpmedel för att uppfylla rätten till mat?

Utifrån det material som har studerats i uppsatsen är tilläggsprotokollet ett bra alternativ att göra något åt den svåruppfyllda rättigheten. Det behöver inte betyda att det är den absoluta lösningen, däremot betyder tilläggsprotokollet att staterna inte står still i processen att försöka lösa den svåra matsituationen.

Referenser

Litteratur

Clover, Jenny, *Food Security in Sub-Saharan Africa*, African Security Review, 12:1, 2003, s. 5-15

de Albuquerque, Catarina, *Chronicle of an Announced Birth The Coming into Life of the Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights—The Missing Piece of the International Bill of Human Rights*, Human Rights Quarterly, Volume 32, Number 1, The Johns Hopkins University Press, 2010, s. 144-178

Dennis, Michael J & Stewart, David P, '*Justiciability of economic, social, and cultural rights: should there be an international complaints mechanism to adjudicate the rights to food, water, housing, and health?*', The American journal of international law., Vol. 98, No. 3, July 2004

Diouf, Jacques, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Right to food - making it happen: progress and lessons learned through implementation, Rome, 2011, s.3-13

Eide, Asbjørn, Rosas, Allan, *Economic, Social and Cultural Rights: A Universal Challenge*, Eide, Asbjørn, Krause, Catarina & Rosas, Allan (ed.), Economic, social and cultural rights: a textbook, 2., rev. ed., Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 2001, s.4-28

Eide, Asbjørn, *State Obligations Revisited*, Eide, Wenche, Barth, Kracht, Uwe (ed.), Food and human rights in development: Volume 2: Evolving issues and emerging applications, Antwerpen Oxford, Intersentia, 2007, s.137-158

Fredriksson, Lisa, Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. 4, Rätten till mat, Frivilligorganisationernas fond för mänskliga rättigheter, Klum, Anita (ed), Stockholm, 2001

McChesney, Allan, Promoting and defending economic, social and cultural rights: a handbook, American Association for the Advancement of Science, Washington, 2000

Searle, John, *Making the Social World: The Structure of Human Civilization*, Oxford University Press, 2011, s. 174-197

Sen, Amartya K., Poverty and Famines [Elektronisk resurs] An Essay on Entitlement and Deprivation, Oxford University Press, Oxford, 1983

Ssenyonjo, Manisuli, *Reflections on state obligations with respect to economic, social and cultural rights in international human rights law*, the International Journal of Human Rights, Vol. 15, No 6, August, Routledge, London, 2011, s. 969-1012

Ziegler, Jean, Golay, Christophe, Mahon, Claire, Way, Sally-Anne, *The fight for the right to food: lessons learned*, Palgrave Macmillan, New York, 2011, s. 1-11

FN- dokument/konventioner

CESCR. General Comment 12, *The Right to adequate food (Art 11)*. E/C. 12/1999/5

Commission on Human Rights, Economic and Social Council, 13 January 2003, UN Doc.E/CN.4/2003/53, para. 2

Draft Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Note by the Secretariat, Addendum, U.N. Doc.E/CN.4/1999/112/Add.1 (1999).

Economic and Social Council, E/2007/82, 25 June 2007

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966, 993 U.N.T.S. 3.

Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, U.N.G.A Res. 63/117, 10 December 2008

Övrigt referensmaterial

About ECOSOC

<http://www.un.org/en/ecosoc/about/index.shtml>

(hämtad 2012-05-25)

Amnesty, Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

<http://www.amnesty.se/vad-gor-vi/fattigdom/en-rattighetsfraga/esk-rattigheter/>

(hämtad 2011-12-12)

FIAN, Tilläggsprotokollet

<http://www.fian.se/arbetsomraden/fragor-vi-driver/tillaggsprotokollet/>

(hämtad 2012-05-02)

Motion 2010/11:U227, Rätten till mat enligt konventionen om de ekologiska, sociala och kulturella rättigheterna, ESK- konventionen

http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GY02U227

(hämtad 2011-12-12)

Ratificering av konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna
http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&lang=en (hämtad 2012-05-15)

Ratificering av tilläggsprotokollet till konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna

http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-3-a&chapter=4&lang=en

(hämtad 2012-05-25)

Svar på skriftlig fråga 2009/10:763

http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=71&dok_id=GX12763

(hämtad 2011-12-09)

Skriv på tilläggsprotokollet, Sverige! Lena Klevenås, Lise Bergh, Alexander Gabelic

<http://www.fian.se/nyheter/skriv-pa-tillaggsprotokollet-sverige/>

(hämtad 2011-12-09)